

6. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 14–15. – № 16–17. – Ст. 133.
7. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Цвік М., Жук Н.. Динаміка президентської влади в Україні // Вісник Академії правових наук. – 2006. – № 3 (46). – С. 33–44.
9. Плахотнюк Н.Г., Мельниченко В.І. Інститут президентства в Україні: становлення та розвиток / Н.Г. Плахотнюк, В.І. Мельниченко. – К. : Максимус, 2004. – 224 с.

ПАЩУК Т. В.,
аспірант кафедри
теорії та історії держави і права
(Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки)

УДК 342.56 (438) (091)

ГРОДСЬКІ СУДИ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА ТА ЇХ РОЛЬ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ

У статті комплексно вивчено процеси і явища, пов'язані зі становленням, організацією та головними напрямками діяльності гродських судів Волинського воєводства й визначено їх місце у судовій системі міжвоєнної Польщі. Використано значну кількість джерел, зокрема маловідомі документи Державного архіву Волинської області, свідчення польських дослідників.

Ключові слова: мирові суди, гродські суди, Луцький окружний суд, судові виконавці, Волинське воєводство.

В статье проведено комплексное изучение процессов и явлений, связанных с установлением, организацией и главными направлениями деятельности городских судов Волынского воеводства, определения их места в судебной системе междувоенной Польши. Использовано большой объем источников, в частности малоизвестные документы Государственного архива Волынской области, свидетельства польских исследователей.

Ключевые слова: мировые суды, гродские суды, Луцкий окружной суд, судебные исполнители, Волынское воеводство.

This article provides an integrated study of processes and phenomena associated with the formation, organization and main activities of municipal courts in the Volyn province and determination their place in judiciary of interwar Poland. It is used a substantial source material, including little-known documents of the State Archive of Volyn region, the testimonies of Polish researchers.

Key words: world courts, municipal courts, Lutsk district court, bailiffs, Volyn province.

Вступ. Уніфікація судочинства стала нагальною потребою вже з перших років існування відновленої Польської Республіки, оскільки вона успадкувала різні судово-правові системи із значною різницею в організації, структурі, складі суддівського корпусу. У 1919 р. сейм ухвалив рішення про утворення Кодифікаційної Комісії, в якій водночас із уніфікацією та кодифікацією законодавства почали розробляти проекти судової реформи. Однак після травневого перевороту 1926 р. новий державно-правовий режим передусім виявився в посиленні виконавчої влади, сконцентрованої в руках президента. Поправка до Березневої конституції 1921 р. від 2 серпня 1926 р. надавала йому право розпуску парламенту до закінчення строку його повноважень. Президент набув права в разі крайньої необхідності в період між сесіями сейму та сенату, а то й під час їхньої роботи, видавати укази, що мали силу закону. Отже, із зміцненням авторитарних засад державного устрою порушився принцип поділу влади.

Ці зміни у державно-політичному устрої Польської Республіки вплинули на організацію судової влади та підготовку судової реформи, метою якої було створення єдиної системи загальних судів на всій території Польщі. Результатом став Закон «Про устрій загальних судів» від 6 лютого 1928 р. та виникнення нових судів, таких як гродські.

Тому становище гродських судів на різних етапах розвитку держави і права міжвоєнної Польщі викликає значний інтерес у науковців – істориків права.

Певний доробок з дослідження цієї проблеми становлять праці вітчизняних дослідників Кульчицького В., Липитчук О., які вивчали судочинство та діяльність польських судів на західноукраїнських землях, але при цьому не приділяли значної уваги нижчим судовим інстанціям [10; 11].

Постановка завдання. Проаналізувати діяльність гродських судів Волинського воєводства та визначити їх роль у судовій системі міжвоєнної Польщі

Результати дослідження. Але для того, щоб проаналізувати діяльність гродських судів на території Волинського воєводства, потрібно дослідити судову систему воєводства.

Отже, розглянемо схематично судову систему у Волинському воєводстві.

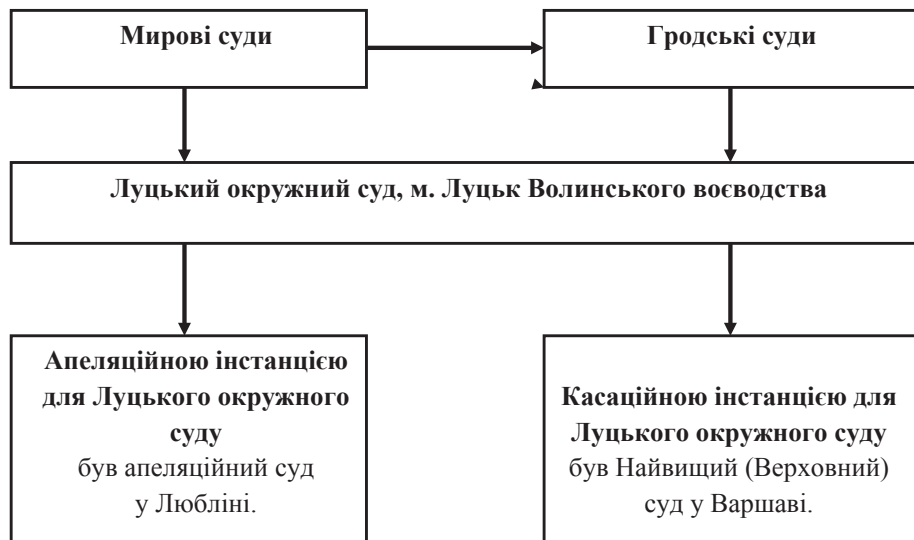

Рис. 1. Судова система Волинська воєводства (складено автором)

Гродські суди, як суди нижчої ланки, замінили повітові, які діяли на колишніх австрійській та пруській територіях, та мирові суди – на колишній російській території. Засновані згідно з судовою реформою від 6 лютого 1928 р. на базі мирових судів.

Склалися з одного або більше суддів, яких призначав міністр юстиції. Справи розглядалися одноосібно. Ці суди були першою інстанцією для дрібних цивільних і кримінальних справ, надавали судову допомогу іншим судам, державним установам та різним організаціям [16]. Розглядали кримінальні справи, за якими передбачались вироки про ув'язнення на строк до двох років, та цивільні справи на суму не вище ніж 1000 злотих. Апеляційною інстанцією для (мирових судів) гродських судів Волинського воєводства був Луцький окружний суд.

Закон, зважаючи на те, що речове право й надалі було не уніфікованим, залишив без змін організацію відділів, які наглядали за ґрунтовими й іпотечними книгами.

Гродські суди Волинського воєводства поділялися на такі:

1. Володимирський гродський суд, м. Володимир Володимирського повіту Волинського воєводства.
2. Горохівський гродський суд, м. Горохів Горохівського повіту Волинського воєводства.
3. Камінь-Коширський гродський суд, містечко Камінь-Коширський Камінь-Коширського повіту Поліського воєводства.
4. Локачинський гродський суд, містечко Локачі Горохівського повіту Волинського воєводства.
5. Луцький гродський суд, м. Луцьк Волинського воєводства.
6. Рожищенський гродський суд, містечко Рожище Луцького повіту Волинського воєводства [1; 2; 3; 4; 5; 6].

При цьому варто зазначити, що з 1 січня 1929 р. територія Луцького гродського суду була поділена на дві дільниці, де почали діяти судові виконавці: судовий виконавець Луцького гродського суду 1-ої дільниці та судовий виконавець Луцького гродського суду 2-ої дільниці Волинського воєводства. Вони доводили до виконання рішення гродського суду в цивільних справах (справи про стягнення грошей, продаж нерухомого майна, примусове виселення, передачу земельних ділянок та майна інше) [7; 8].

Гродські суди не мали постійного штату начальників: їх призначав міністр юстиції тимчасово з-поміж суддів. Такий спосіб призначення викликав сумніви в польських правників. Адже не в кожному гродському суді серед суддів перебували спроможні виконувати функції начальника. Такі призначення часто призводили до погіршення стосунків між суддями одного суду. Ще більше це підривало довіру до гродських судів у населення, яке у своїй повсякденній діяльності безпосередньо залежало саме від них [14, с. 8–9]. Міністр юстиції міг доручити розгляд кримінальних справ щодо неповнолітніх одному гродському судові для округів кількох гродських судів. У такому разі неповнолітні, які проживали в інших округах, змушені були б витратити значні кошти на дорогу, внаслідок чого вони зазвичай не з'являлися до суду, і треба було б їх доставляти примусово. Отже, таке становище не мало значного практичного значення. У 1928 р. в Польщі діяло 652 гродських суди, у 1929 та 1930 роках їхня кількість дещо зменшилася: відповідно, 571 і 568, а кількість суддів у цих судах у 1928 р. становила 1410, у 1929 р та 1930 роках, відповідно, 1754 та 1770.

Водночас з гродськими судами на території колишньої австрійської імперії зберігалися й виборні мирові судді, яких обирало населення округу на 5 років, проте ці виборні судді могли розглядати тільки дрібні справи (коли предмет спору не перевищував 200 злотих). Якщо у цих виборах брало участь менше ніж третина виборців, а жоден з кандидатів не набрав більшості голосів виборців, то мирового суддю призначав міністр юстиції. Це, звичайно, не додавало мировому судді авторитету. Мировий суддя міг не мати юридичної освіти, його освіченість могла бути низькою. До того ж ці судді не користувалися довірою як серед юристів, так і влади. Відомі польські цивілісти С. Голомб та Ф. Фіріх пропонували створити мирові суди, такі, які існували у Франції, Данії, Норвегії, Швейцарії [15, с. 670]. У цих країнах такі суди виконували обов'язкову функцію примирення сторін, тобто без попередньої спроби примирення не можна було порушити справу. До того ж у Польщі інституція мирових суддів фактично існувала на папері [9, с. 132].

Згідно із Законом 1928 р., видавати рішення одноосібно могли гродські суди, всі решта – у багатоосібному складі. Всупереч цим положенням, винесення рішення одноосібно стало правилом для окружних судів першої інстанції, а також значно було поширено в окружних та апеляційних судах як судах другої інстанції. По-третє, Квітнева конституція 1935 р. звузила суддівський імунітет, оскільки суд уже не міг вимагати негайного звільнення судді з-під арешту, якого було затримано на місці скоєння злочину (те, чи був якийсь його проступок злочином, вирішувала поліцейська влада) [12].

Для прикладу наведемо такі цифри: на колишній російській території у 1929 р. в гродські суди надійшло 1123 тис. справ (вирішено 1109,2 тис.); у 1930 р. – 1217,4 тис. (вирішено 1227,4 тис.); в окружні суди першої інстанції, відповідно, 144,6 тис. (139,3 тис.) та 144,7 тис. (148,4 тис.); в окружні суди другої інстанції, відповідно, 59,8 тис. (60,2 тис.) та 56,9 тис. (62,1 тис.); в апеляційні суди 8,3 тис. (8,1 тис.) та 9,3 тис. (11,1 тис.). На колишній пруській території спірних справ надійшло в гродські суди, відповідно, 831 тис. (811,4 тис.) та 1067,2 тис. (1035,4 тис.); в окружні суди першої інстанції – 22,2 тис. (22,6 тис.) та 26,3 тис. (26,6 тис.). На території колишньої австрійської імперії в гродські суди надійшло, відповідно, 615,7 тис. (586 тис.) та 672,9 тис. (654,2 тис.); в окружні суди першої інстанції – 22,7 тис. (27,6 тис.) та 26,5 тис. (24,2 тис.) справ [11, с. 117].

Отже, статистичні дані свідчать, що в центральних і східних воєводствах кількість дрібних справ та їх вирішення мали тенденцію до збільшення. У західних воєводствах значно збільшилася кількість дрібних цивільних справ, що пояснювалося більш високим рівнем господарського життя. При цьому зберігалася й досить висока ефективність роботи цивільних судів, оскільки стійкою була тенденція до збільшення вирішених справ. У південних воєводствах та Цешинській Сілезії також простежується тенденція до значного збільшення кількості як дрібних справ, так і важливіших.

Суттєві зауваження викликала робота гродських судів щодо розгляду кримінальних справ у фінансовій сфері. Зокрема, часто гродські суди розглядали справи, які належали до компетенції окружних судів, відтак їхні судові вироки ставали не дійсними. Зокрема, злочини, пов'язані з порушенням положень про державну лотерею і карались позбавленням волі, мали розглядатися окружними судами, а їх часто передавали в гродські. У цих судах у випадках, коли за злочин передбачались альтернативні санкції (штраф, конфіскація майна, позбавлення волі) обмежувалися тільки невеликим штрафом. У луцьких та львівських гродських судах розгляд таких справ відбувався дуже повільно, а в гродських судах Чешанова, Янова, Сокаля, Белза часто відкладався.

Серйозні помилки допускалися гродськими судами в розгляді кримінальних справ неповнолітніх. Найчастіше порушувалася процедура слідства (слідство починали без попереднього розгляду й рішення окружного суду; існувала неузгодженість у багатьох питаннях слідства з окружним судом; вживали запобіжних заходів без належних обґрунтувань; шаблонно використовували тимчасовий арешт), неправильно оформлялася документація; належним чином не обґрунтовувалися вироки та міра покарання. Вочевидь, така ситуація не сприяла здійсненню справедливого правосуддя.

Провідні польські юристи, зокрема А. Червінський, вважали неприпустимою економію державних коштів, коли йшлося про боротьбу із злочинністю неповнолітніх. Він доводив, що обов'язком суспільства є вирвати дітей з вулиці, дати їм притулок, забезпечити виховання, навчити професії, яка б дала їм можливість заробляти [10, с. 11].

Відтак, як свідчать архівні матеріали, найменш ефективною була робота кримінальних відділів у нижчих судах, що було наслідком недостатньої кількості суддів, існував брак досвіду й достатнього рівня кваліфікації суддів, була не ефективною робота допоміжного персоналу в умовах збільшення кількості кримінальних справ. У 1938 р. на одного суддю в Найвищому суді припадало в рік 286 справ, в апеляційних судах – 355, в окружних – 864, в гродських – 2700 [15, с. 650].

Аналіз листування голів апеляційних судів з нижчими судовими ланками дає змогу виділити найхарактерніші недоліки формального характеру в роботі польських судів у розгляді

кримінальних справ. Нерідко гродські суди не дотримувалися вимог кримінально-процесуального кодексу: нечітко складалися протоколи, стиль викладу рішень та вироків не узгоджувався з вимогами застосування польських термінів (часто вживались німецькі), недостатнім було правове обґрунтування судових рішень щодо тимчасового арешту. Не завжди судді складали письмові вирокі (інколи були розбіжності між оголошеним вирокком в усній формі й письмово); судові засідання розпочиналися із запізненням. Ці недоліки, безумовно, суттєво впливали на ефективність польського судочинства, правосвідомість населення [11, с. 119].

Наприкінці 1930-х років були зроблені спроби вдосконалити судовий кримінальний процес. Згідно з розпорядженням Президента від 21 листопада 1938 р. про вдосконалення судового процесу, зазнали змін 50 статей кодексу кримінального процесу. Цими змінами передбачалося розширення компетенції гродських судів щодо злочинів проти влади, обмеження засади безпосередності, ускладнення оскарження судових вироків, розширення одноосібного розгляду справ суддями, посилення ролі прокурора, обмеження повноважень допоміжного обвинувача та обмеження відкритих судових засідань [13]. Ці зміни ускладнювали становище обвинуваченого й обвинувача, неможливих груп населення, обмежували гарантії справедливого розгляду справ.

Гродські суди й судові виконавці Волинського воєводства припинили свою діяльність у вересні 1939 р.

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що дані суди посідали найнижче судове місце в судовій системі міжвоєнної Польщі, але при цьому на них припадала найбільша кількість справ і вони – єдині суди, котрі могли видавати рішення одноосібно, а решта – у багатоосібному складі.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Волинської області далі (ДАВО) Ф. 506. – Оп. –1. – Спр. – 13.
2. ДАВО Ф. 123. – Оп. – 1. – Спр. – 357.
3. ДАВО Ф. 388. – Оп. – 1. – Спр. – 5.
4. ДАВО Ф. 505. – Оп. – 1. – Спр. – 1.
5. ДАВО Ф. 180. – Оп. – 1. – Спр. – 226.
6. ДАВО Ф. 507. – Оп. – 1. – Спр. – 1.
7. ДАВО Ф. 91. – Оп. – 1. – Спр. – 788.
8. ДАВО Ф. 92. – Оп. – 1. – Спр. – 799.
9. Калинович В.О. Органи юстиції панської Польщі в Західній Україні (1918-1939 рр.) – апарат соціального і національного поневолення трудящих / В.О. Калинович // Питання теорії і практики радянського права. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1958. – Вип. 4. – С. 128–144.
10. Кульчицький В. С. Органи правосуддя в Західній Україні 1921-1939 рр. / В. С. Кульчицький // На шляху до правової держави. – Львів, 1991. – Вип. 2. – С.10–12.
11. Липитчук О. В. Діяльність польських судів на західноукраїнських землях (1921–1939 рр.) / О. В. Липитчук // Актуальні проблеми держави і права. – Одеса, 2001. – № 11. – С. 117–122.
12. Присташ Л. Т. Апарат управління Західної України в складі Польщі (1921–1939 рр.): Автореф. дис. ... канд. юрид. Наук / Л. Т. Присташ. – Львів, 1998. – 16 с.
13. Cyprian T. Nowelizacja kodeksu postępowania karnego / T. Cyprian // Głos Sądownictwa. – 1939. – Nr. 1. – S. 25–35.
14. Czerwiński A. Ustrój sądów powszechnych / A. Czerwiński. – Lwów: Nakładem Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów R.P. we Lwowie, 1928. – 52 s.
15. Płaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym / S. Płaza. – Kraków: Księgarnia Akademicka, 2001. – Cz.3: Okres międzywojenny. – 762 s.
16. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych // Dziennik Praw Państwa Polskiego, 1928. – Nr. 12. – Poz. 93.

